

OSNOVE POLITIKE EKONOMSKOG RAZVOJA BOSNE I HERCEGOVINE

BASICS OF ECONOMIC DEVELOPMENT POLICY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Mustafa Džonlagić

SAŽETAK

U ocjeni aktualnog programa ekonomske politike Bosne i Hercegovine, polazimo od stava da svaki program na određen način mora uvažavati postojeće stanje i to kako u političkom nejedinstvu, tako i u nejednakoj ekonomskoj razvijenosti svih dijelova zemlje. Ovako prisutno stanje je ograničenje za izmjene i reforme, pogotovo na relativno kratak rok.

Problem koji se postavlja u radu, je postojeće stanje, koje je rezultat proteklog nedovoljnog razvoja, koji ima svoje zakonitosti i tendencije; pošto su te tendencije u našoj zemlji negativne, njih bi trebalo odgovarajućom politikom presjeći. Međutim, u našoj zemlji, zbog njene političke neusaglašenosti, nije moguće postići konsenzus za eliminaciju kočnica, na putu ubrzanijeg ekonomskog razvoja.

Takvo stanje, negativno se manifestira u stopi nezaposlenosti, nedovoljnom rastu DBP zatim, u padu proizvodnje i proizvodnosti rada, nedovoljnom rastu ličnih primanja i životnog standarda, u nedovoljnom izvozu i prekomjernom uvozu roba kojih ima dovoljno na domaćem tržištu (naprimjer, voda i mnogi drugi proizvodi); sve nižoj akumulativnoj i reproduktivnoj sposobnosti privrede, gomilanju gubitaka posebno privrednih subjekata u vlasništvu države i financijskih dubioza u privredi i pogoršanju političke situacije.

Cilj rada je ukazati, na činjenicu, da su problemi postojećeg stanja, bar po tome, što tako dugo traju i pogoršavaju se, rezultat pogrešne makroekonomske politike.

Pristup u vođenju ekonomske politike, pogrešan je i ne vodi računa o specifičnostima našeg razvoja i našeg sistema te o osnovnim

razlozima generiranja ekonomske stagnacije. Bez strukturnih promjena u procesu dinamiziranja proizvodnje ne može započeti proces ubrzanijeg ekonomskog razvoja.

Ključne riječi: razvoj, ekonomska politika, entiteti, ekonomski rast.

SUMMARY

In assessing the current economic policy program of Bosnia and Herzegovina, we start from the position that each program must take into account the existing situation in a certain way, both in political disunity and in unequal economic development of all parts of the country. This situation is a constraint for change and reform, especially in the relatively short term. The problem that arises in the work is the current situation, which is the result of past underdevelopment, which has its own laws and tendencies; since these tendencies in our country are negative, they should be curtailed by appropriate policies. However, in our country, due to its political inconsistency, it is not possible to reach a consensus for the elimination of brakes, on the path of accelerated economic development. Such a situation is negatively manifested in the unemployment rate, insufficient growth of GDP then, in the decline of production and labor productivity, insufficient growth of personal income and living standards, insufficient export and excessive import of goods that are enough in the domestic market (for example, water and many others). products); the declining accumulative and reproductive capacity of the economy, the accumulation of losses, especially of state-owned economic entities, and financial

dubiousness in the economy and the deterioration of the political situation. The aim of this paper is to point out the fact that the problems of the current situation, at least in that they last so long and worsen, are the result of the wrong macroeconomic policy. The approach in conducting economic policy is wrong and does not take into account the specifics of our development and our system and the basic reasons for generating economic stagnation. Key words: development, economic policy, entities, economic growth.

UVOD

Bosna i Hercegovina je svoja nastojanja da oživi privredu i pokrene proces strukturnog prilagođavanja započela odmah po potpisivanju Dejtonskog sporazuma, sa vidnim uspjehom prije izbijanja finansijske krize 2008 i 2009 godine. Kriza je pokazala da je monetarna politika neodvojiva od kreditne politike. Iako se u standardnim udžbenicima iz makroekonomije¹ jasno pokazuje utjecaj monetarne politike na ekonomiju putem inflacije i kamatne stope, utjecaj kreditne politike na ekonomiji je u potpunosti zaobiđen. U tom periodu iskrslili su mnogi problemi koji se mogu uočiti i kod drugih zemalja, koje su bile u fazi tranzicije, i koje su nastojale restrukturirati i stabilizirati svoje privrede. Zajedničko, za Bosnu i Hercegovinu i većinu zemalja nastalih disolucijom bivše Jugoslavije, bilo je: opadanje privredne aktivnosti, ubrzanje inflacije, pojava brzog rasta nezaposlenosti i opadanja životnog standarda, jačanje socijalnih napetosti i nemira i sl.

U traženju pogodnih mehanizama stabilizacije već tokom 2008 godine, postalo je očito da su velike razlike u stavovima koje zastupaju međunarodni vjerovnici oličeni u MMF-u - i naša zemlja. Slično je bilo i kod drugih zemalja, koje su bile u fazi prestrukturiranja svoje privrede. Međunarodne finansijske institucije, počele

¹ Ljungqvist, L. i Sargent, T. 2004. Recursive Macroeconomic Theory, Second Edition. MIT Press.

su uvjetovati provođenje određenih mjera (restrikcija potražnje) polazeći od toga da je predimenzioniranost javne potrošnje glavni uzrok zaostajanja u ekonomskom razvoju. Vlada Bosne i Hercegovine je ukazivala na posljedice takvog koncepta za privrednu aktivnost, rast izvoza i povećanje mogućnosti otplate dugova i stvaranja uvjeta za brži ekonomski rast.

Opadanje privredne aktivnosti postalo je doista ključni problem politike stabilizacije ne samo zbog svjetske finansijske krize, koja je doprinijela, padu životnog standarda stanovništva, socijalnih tenzija i nemogućnosti da se poveća izvoz, a i razvoj, već i stoga što u stagnantnim uvjetima nije moguće pokrenuti proces strukturnog prilagođavanja. U uvjetima privredne stagnacije i deficita u vanjskotrgovinskoj razmjeni, naša zemlja nije više mogla osigurati sredstva kojima bi se financirao proces strukturnog prilagođavanja. Postalo je očito da je za izlazak iz krize potrebna koordinirana akcija organa Bosne i Hercegovine i međunarodnih finansijskih institucija, pri čemu je bilopotrebno puno razumijevanje za specifične karakteristike administrativnog uređenja naše zemlje, kao i za osnovne ekonomske preferencije razvoja entiteta, kao sastavnih dijelova države. Za uspostavljanje te koordinacije posebno je važna postala uloga međunarodnih institucija: Međunarodnog monetarnog fonda i Svjetske banke. Ovo osobito zbog utjecaja koje one imaju na stvaranje klime povjerenja u pojedine privrede i na taj način poticanja saradnje s poslovnim bankama.

EKONOMSKI RAZVOJ KAO FAKTOR USPOSTAVLJANJA POLITIČKOG JEDINSTVA U ZEMLJI

Ekonomski je razvoj evolutivni proces koji izražava ljudska nastojanja prema napretku i blagostanju. On ovisi o mnogim prirodnim, istorijskim i savremenim društvenim uvjetima. Na svakom je društvu da pronade efikasne i humane puteve i metode poticanja i usmjeravanja tog procesa prema

vladajućim društvenim mogućnostima i prioritetima. Bosna i Hercegovina, posebno među svojim temeljnim vrijednostima, ističe stvaranje materijalnih uvjeta rada i života, koji pridonose ljudskom blagostanju, dostojanstvu i razvoju stvaralačkih sposobnosti svih njenih stanovnika.

Ekonomski je razvoj bitan dio i pretpostavka društvenog razvoja. Težnja prema većem blagostanju, boljim uvjetima i većoj efikasnosti rada nisu samo individualne aspiracije, nego također potreba i briga društvene zajednice. Organizirana društvena akcija poticanja i usmjeravanja ekonomskog razvoja znatno usklađuje individualna nastojanja i motive s općim društvenim ciljevima i potrebama. Tempo i struktura procesa ekonomskog razvoja ovise o karakteru društvenih odnosa i konkretnoj strukturi društva u kojoj ljudi žive i rade. Prostorna i regionalna struktura društva također bitno utiče na strukturu društvenih potreba i efikasnost razvojnih napora.

Teorija ekonomskog razvoja, na koju se umnogome oslanja i naša razvojna politika u razdoblju postratne izgradnje, glavnu je pažnju poklanjala ukupnom rastu privrede. Konceptija razvojne politike oslanjala se na proces ubrzane industrijalizacije preko jake koncentracije proizvodnih potencijala u velikim gradovima i masovne migracije stanovništva. Stvaranje modernog industrijskog sektora uz istodobnu urbanizaciju neposredno je vo dilo u neravnomjerni i polarizirani razvoj, u stvaranje polova rasta kao okosnice ukupnog razvoja zemlje. Mnoga područja nisu bila dovoljno zahvaćena tim procesom niti su mu mogla dati adekvatan doprinos, osim masovnog transfera stanovništva prema velikim industrijskim i urbanim središtima, a u posljednjih nekoliko godina intenzivan odlazak mladih ljudi u zemlje zapadne Evrope.

Takva konceptija razvoja nije bila bez ikakvog opravdanja i uspjeha. U godinama postratnog industrijskog razvoja gotovo

da drukčije nije ni moglo biti. Trebalo je postaviti osnovnu industrijsku strukturu, a u oskudici akumulacije to se nije moglo postići bez koncentracije. Rast društvenog proizvoda bio je brz i omogućio je opći rast standarda i povećanu akumulativnu sposobnost za budući razvoj. Rast društvenog proizvoda i rast industrijske zaposlenosti ne samo da su bili osnovni strateški smjerovi razvoja nego i gotovo isključivi pokazatelji njegova iskazivanja i mjerenja.

UOČENI NEDOSTACI U EKONOMSKOM RAZVOJU

Ipak, rano su uočeni i nedostaci takvog razvoja, koji su se prvenstveno očitovali u nedovoljnom rastu ukupne zaposlenosti te povećanju regionalnih dispariteta razvoja i socijalne nejednakosti. Posebno su uočeni negativni procesi provođenjem privatizacije preduzeća, takozvana tranzicijski procesi. Za razliku od prve tranzicijske faze u kojoj je naglasak bio na ubrzanju dinamici uvođenja tržišne ekonomije, naredno razdoblje naglasilo je aktualnost konvergencije prema postignutim standardima najrazvijenijih zemalja. Stoga se kao poseban poticajni faktor jačanja institucionalnog kapaciteta može istaći i ispunjavanje potrebnih kriterija za pridruživanje ili stjecanje kandidature tranzicijskih europskih zemalja za pridruživanje EU². Jednostrana strategija razvoja posebno je rezultirala u neravnomjernom regionalnom razvoju, stvarajući neravnomjerne uvjete rada i života po pojedinim regijama, masovno iseljavanje stanovništva iz pojedinih područja, prijeteći njihovom vitalnom devastacijom, nekontroliranim rastom urbanih središta sa svim popratnim teškocama socijalne i psihološke integracije. Osim toga su poljoprivreda i ostale tradicionalne lokalne djelatnosti ostale nedovoljno iskorištene kao izvori rasta. S usporavanjem ukupnog

---

2 Bojana Olgić Draženović i dr. (2017): Determi-nante razvoja institucionalnih investitora u novim zemljama članicama EU, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, No. 23,

ekonomskog rasta, ti negativni razvojni aspekti dolazili su sve više do izražaja.

Neravnomjerna regionalna distribucija općeg privrednog rasta rano je uočena, ali je smatrana prirodnom posljedicom industrijalizacije i modernog razvoja. Na negativne regionalne posljedice polariziranog razvoja gledalo se kao na privremene probleme koje opći privredni rast automatski rješava. Politika regionalne intervencije koncipirana je restriktivno kao rješavanje akutnih problema, a ne kao cjelovita koncepcija razvoja svih regionalnih i lokalnih izvora rasta. Teškoće u razvoju koje se počinju osjećati već u prvim godinama 21. vijeka, a izrazito izbijaju krajem dvadesetih godina, ugrozile su koncepciju razvoja u svim njezinim aspektima, pa i regionalnom. Istina, treba istaći činjenicu da se važnost regionalne distribucije ekonomskog razvoja oduvijek priznavala. Bosna i Hercegovina je u tome išla ispred drugih zemalja koje su bile zahvaćene ratom na prostoru bivše Jugoslavije.

Razlog tome je multinacionalna struktura i administrativno uređenje zemlje, gdje je na neki način uspostavljen takmičarski duh između entiteta (FBiH i RS), koji će se entitet brže razvijati, a ta utakmica uvijek je nalazila svoj izraz i u politici ekonomskog razvoja. Ali politika poticanja bržeg razvoja nedovoljno razvijenih kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine, nije koncipirana prvenstveno kao regionalna politika, što je doprinijelo još većem zaostajanju u privrednom razvoju pojedinih kantona (Livanjski i Podrinjski). Tako vođena ekonomska politika, uvijek je imala i značajne regionalne implikacije i utjecala je na formiranje kantonalne politike.

Definiranje pojma regije i u regionalnoj teoriji nije do kraja rasčišćeno, što čini teškoće i ekonomskoj politici Bosne i Hercegovine, kao cjeline. Pojam regije obično se koristi da znači skupinu povezanih geografskih prostora unutar jedne zemlje, koji imaju zajedničke ili komplementarne značajke i između kojih postoji visoka međuzavisnost ekonomskih i drugih tokova, da se mogu smatrati

svojevrsnom društvenom zajednicom. One su realne prostorne i društvene cjeline, čije ih stanovništvo doživljava kao realne zajednice života, posjeduje svijest o jedinstvenim interesima i drži do njihova očuvanja. Regije su obično i politički organizirane kao zajednice, pa mogu politički izražavati i braniti svoj socijalni identitet. Pozitivan odnos stanovništva prema očuvanju identiteta zajednice i njezinom napretku jedan je od važnih uvjeta njihove socijalno-psihološke kohezije, a može biti i važan faktor motivacije za ekonomski i socijalni razvoj.

Ovo je prikaz regionalnog uređenja zemalja, kod kojih ne postoje oprečna politička mišljenja. Međutim, na žalost velikog broja stanovnika Bosne i Hercegovine, u našoj zemlji, zbog različitih shvatanja pojma regija, nije bilo moguće da se i naša zemlje organizuje u regionalne cjeline, koje su povezanih geografskih prostora, i imaju zajedničke ili komplementarne značajke i između kojih postoji visoka međuzavisnost ekonomskih i drugih tokova.

Politika ravnomjernog regionalnog razvoja ne može zanemariti činjenicu uvjeta koje pojedine regije imaju za privredni razvoj. Potpuno ravnomjeren regionalni razvoj nije moguće postići. Diferencirani ekonomski razvoj ne ovisi samo o lokalnim uvjetima nego i o vanjskim faktorima, koji djeluju neravnomjerno i teško se mogu kontrolirati. Zato je mobilnost rada i sredstava između regija normalan i poželjan proces. U krajnjoj liniji cilj politike regionalnog razvoja nije podjednak razvoj regija kao takvih, nego podjednako blagostanje ljudi u svim regijama, a to ne isključuje promjene u regionalnoj strukturi stanovništva.

Svakako, pitanje migracije stanovništva između entiteta u Bosni i Hercegovini jedno je od najdelikativnijih pitanja ekonomske politike.

Stanovništvo je mobilno i traži najpovoljnije uvjete za život i rad, a to se često ostvaruje preseljenjem iz jednog entiteta u drugi.

Ovako izraženo preseljavanje stanovništva u entitet u kojem dominiraju pripadnici

jednog naroda, može izazvati devastaciju regije i ugroziti njezin identitet i perspektive očuvanja kao vitalne ljudske zajednice. Gubitak ljudskog potencijala može nekoj regiji trajno oduzeti razvojne perspektive, čak i onda kad postoje realni resursi koji bi se mogli uspješno koristiti za razvoj. Da bi se to izbjeglo, regionalni razvojni naponi moraju se dugoročno koncipirati na tehnološkoj osnovi koja osigurava adekvatne realne dohotke i uvjete za trajno zadržavanje potrebnog broja stanovništva. Takva regionalna politika zahtijeva kompleksniji pristup i realno postavljene ciljeve.

USAGLAŠENOST PLANOVA I RAZVOJA

Razvoj Bosne i Hercegovine, treba tretirati kao bitan i ravnopravan aspekt ukupnog razvojnog procesa. On se zato mora neposredno integrirati u razvojnu politiku na osnovi razrađenih razvojnih planova oba entiteta i Brčko Distrikta, prema njihovim realnim mogućnostima i potrebama. Na taj se način aktivira razvojni potencijal svih dijelova zemlje, a razvojni efekti ravnomjernije se raspoređuju na sva područja Bosne i Hercegovine.

Entiteti u našoj zemlji, su ekonomska područja koja pojedinačno ne mogu utjecati na promjene potražnje za svojim proizvodima i uslugama. Glavno su područje njihova djelovanja uvjeti ponude. Oni su i u tome ograničeni svojom postojećom privrednom strukturom, kvalitetom radne snage, postojanjem privredne i druge infrastrukture, raspoloživošću prirodnih resursa i sl. Akcija šire zajednice također se mora orijentirati na uvjete ponude kako bi osposobila entitete da mogu proizvoditi dobra i usluge po konkurentnim uvjetima. Iako se politika entitetskog razvoja ponekad rukovodi i drugim razlozima, za dugoročan uspjeh od bitne je važnosti utvrđivanje i povećanje prednosti koje pojedini entitet pruža za razvoj pojedinih ekonomskih aktivnosti, u težnji za ubrzaniji ekonomski razvoj zemlje.

U našoj zemlji postoji saglasnost o jedinstvenoj monetarnoj i fiskalnoj politici, o potrebi ravnomjernijeg entitetskog razvoja kao pretpostavci stabilnijeg i u cjelini uspješnijeg ukupnog razvoja.

Idealan put za bilo koju ekonomsku politiku je fiskalno prilagođavanje, odnosno smanjivanje državnoga duga i priprema maneveraskoga prostora za sljedeću recesiju³. To je također moguće napraviti na dva načina: smanjenjem potrošnje i povećanjem prihoda. Bez obzira na to ide li se na jednu ili na obje strategije potrebno je otvaranje novih radnih mjesta i povećanje nominalnoga BDP-a⁴.

Razvojna praksa u razdoblju postratne izgradnje od početka je vodila računa o entitetskoj distribuciji ekonomskih aktivnosti. Brži razvoj u ratu najviše stradalih područja postavljen je kao važan ekonomski i politički cilj. Pri tome se nikad nije mislilo na apsolutnu ravnomjernost, što ne bi bio racionalan ostvariv cilj, nego na smanjivanje naslijeđenih razlika razvojem proizvodnog potencijala oba entiteta.

Prioritet u toj politici dobila su ona područja za koja su postojale pretpostavke bržeg ekonomskog razvoja, dijelovi zemlje sa značajnijim prirodnim i mineralnim resursima, gdje se sa manjim ulaganjima mogalo obezbijediti otvaranje više radnih mjesta. Konceptcija razvoja Bosne i Hercegovine, prošla je kroz određene stadije u skladu s općim privrednim razvojem zemlje te promjenama u političkom i privrednom sistemu i općoj politici razvoja. Što je stepen općeg privrednog razvoja bio viši to se jače osjećala potreba za bržim razvojem područja koja su pretrpjela najveće devastacije u proteklom ratnom periodu.

Promjene u političkom sistemu, s jačanjem shvatanja, da samo brži privredni razvoj i povećanje broja zaposlenih, uvjetovale su određene promjene u vođenju ekonomske

3 Neven Vidaković (2018): Koordinacija monetarne i fiskalne politike u sljedećoj krizi, Zbornik sveučilišta Libertas, Vol. 3 No. 3.

4 Radošević, D. 2013. Financijalizacija periferije Evropske unije, kapitalne kontrole i platna bilanca. Ekonomija.

politike u zemlji.

Entitetski aspekt privrednog razvoja tretira se dakle kroz posebnu brigu za brži razvoj određenih područja, ali i kroz opću brigu za skladan razvoj entiteta kao cjeline, koji se osigurava planovima privrednog razvoja kako samog entiteta, tako i planovima razvoja određenih područja date administrativne cjeline, u kojima je veoma često dolazilo do određenih privrednih poremećaja, odnosno kriza, kao rezultat neadekvatno provedene privatizacije. Sistem ranog otkrivanja krize može se sistematizirati kroz devet osnovnih koraka: potraga za područjima praćenja, odabir područja praćenja, potraga za indikatorima odabranih područja praćenja, odabir indikatora, određivanje promatrača, određivanje učestalosti promatrač - centrala, određivanje centrale i njenih zadataka, određivanje učestalosti i načina obavještavanja centrala - korisnik, povratna informacija prema promatračima⁵. Uloga sustava ranog otkrivanja krize poslovanja treba da se sastoji od četiri elementa: otkrivanje slabih signala, prijenos važnih informacija, stvaranje kreativne podloge i sprječavanje poslovne krize.⁶ Navodi se i postreaktivno liječenje korporativne krize, od strateške do krize insolventnosti⁷.

Ekonomski razvoj je multidimenzionalan proces koji se izražava kako na nivou dostignutog privrednog razvoja, efikasnosti njihove upotrebe i stepenu zadovoljavanja individualnih i kolektivnih potreba stanovništva tako i u promjenama ekonomske i socijalne strukture. Iako postoji određena korelacija između pojedinih ekonomskih i socijalnih dimenzija razvojnog procesa, ne postoji jedinstven pokazatelj koji bi jednoznačno izražavao svu složenost razvojnog procesa. To predstavlja teškoću pri mjerenju i uspoređivanju stepene i razlika učesća pojedinih djelatnosti u strukturi

⁵ Krystek, Moldenhauer (2007): Handbuch Krisen Und Restrukturierungsmanagement, W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart

⁶ Bickhoff, N. Et al., (2004), Die Unternehmen-skrise als Chance, Springer, Berlin

⁷ Osmanagić-Bedenik, N. (2007), Kriza kao šansa 2.izdanje, Školska knjiga, Zagreb

DBP. Više podataka daju cjelovitiju sliku razvoja, ali izbor podataka i metoda njihova svođenja na sintetički pokazatelj pogodan za javnu upotrebu ostavljaju dosta prostora za različite interpretacije. Izbor podataka i metoda njihova sintetiziranja moraju biti u skladu s teorijom privrednog razvoja i konkretnim ciljem mjerenja da bi dali objektivnu i maksimalno stručnu osnovu za opće zaključke i političke odluke. Naime, osnovni je cilj politike bržeg razvoja Bosne i Hercegovine, stvaranje ujednačenijih uvjeta rada i života. Prednost u izboru pokazatelja moraju imati oni podaci koji izražavaju razvijenost materijalnih i ljudskih elemenata proizvodnih snaga. Odgovornost za efikasno korištenje postojećih proizvodnih snaga prvenstveno pada na privredne subjekte i nosioce ekonomske politike koji planiraju i realiziraju razvojne programe u okviru opće strategije ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine.

Tabela br. 1. Kretanje BDP-a per capita istopa rasta u razdoblju od 2016 do 2016 god.

Godina	BDP/p.c.	Rast BDP u %
2000.	1.461,75	5,50
20001.	1.524,41	4,40
2002.	1.761,54	5,30
2003.	2.214,73	4,00
2004.	2650,64	6,10
2005.	2968,41	8,76
2006.	3404,32	5,38
2007.	4180,29	5,73
2008	5078,31	5,58
2009	4701,33	-2,99
2010	4614,83	0,87
2011	5054,33	0,96
2012	4722,01	-0,82
2013	5042,58	2,35
2014	5204,24	1,15
2015	4584,24	3,07
2016	4808,41	3,06
PROSJEK		3,43

Izvor: Izrada autora, na osnovu podataka Agencije za Statistiku Bosne i Hercegovine

Ako stepen razvijenosti izrazimo preko tri pokazatelja koji izražavaju različite dimenzije razvoja (društveni proizvod po stanovniku, nabavna vrijednost osnovnih sredstava po radno sposobnom stanovniku i zaposlenost, prema radno sposobnom stanovništvu) dobijamo sliku relativnog stepena razvijenosti Bosne i Hercegovine.

Kao što se iz date tabele vidi, BDP po stanovniku, sve do 2009 godine, imao je izrazitu stopu rasta, dabi nastankaom finansijske krize, ta stopa rasta, drastično pala, odnosno u 2009-oj godini imala je negativan predznak (-2,99%).

Ekonomski interes privrednih subjekata u Bosni i Hercegovini, mora biti osnovni motiv mobilnosti kapitala. S promjenama koje su nastale u strukturi i režimu vlasništva interes za ulaganje izvan svog užeg područja znatno se povećao, tako da uz sredstva u većoj mjeri idu i kadrovi, tehnička i komercijalna pomoc i sl. Tržišni kriteriji poslovanja doveo je do mobilnosti kapitala, rada, znanja i preduzetništva u svim smjerovima, što bi moglo izazvati i odlijevanje proizvodnih faktora iz manje razvijenih područja na područja koja pružaju bolje razvojne izgleda, odnosno odlazak u druge zemlje. Entitetska politika ne smije djelovati protiv tržišnih tokova direktivnom akcijom nego samo osiguravanjem materijalnih i drugih poticaja u dogovorenim okvirima da preduzeća svoja razvojna nastojanja usmjere prema svojim razvojnim planovima, preko normalnih razvojnih poduhvata.

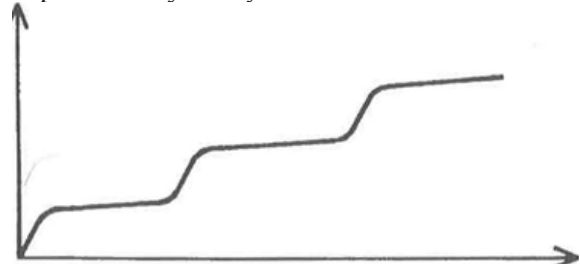
PRAGOVİ RASTA

Željeni razvoj i ekspanzija ekonomskog rasta, se po pravilu suočava sa različitim preprekama i teškoćama fizičke, tehnološke ili strukturalne prirode koje se moraju prevazići. Prevazilaženje ovih stanja odnosno ograničenja vrši se kvalitativnim promjenama koje se nazivaju pragovi razvoja i rasta.

Iako se pragovi razvoja i rasta javljaju

na skoro svim sektorima razvoja, oni su osobito uočljivi na planu proizvodnih sistema. Do njih dolazi iz dva razloga. Prvi sagledavamo u činjenici da prilikom kvantitativnog rasta proizvodnje, sistemi u okviru jednog tehničkog stanja prihvataju određeni dijapazon funkcionalnog opterećenja nakon čega se moraju vršiti rekonstrukcije i dogradnje, u cilju prihvatanja novih zahtjeva tržišta. Intervencijama se mogućnosti i proizvodni kapaciteti povećavaju diskontinualno, pa se može reći da proizvodni sistemi rastu kvazidiskretno odnosno grubo rečeno, od praga do praga. Rast proizvodnih kapaciteta u kapacitativnom i prostornom smislu može se grafički predstaviti na sledeći način.

Slika 1.: šematski prikaz rasta proizvodnih kapaciteta u funkciji vremena⁸

Na toku promjene se može zapaziti smjenjivanje perioda diskontinualnog rasta, puštanje u pogon velikih izvora, i perioda kontinualnog rasta, tekuća nadogradnja i rekonstrukcija proizvodnog sistema⁹. Veličina skokova u zonama diskontinualnog rasta, kao i dužina zona kontinualnog rasta zavise od specifičnosti svakog sistema, kako u tehničkom smislu, tako i u smislu politike njegovog razvoja.

Na toku promjene se može zapaziti smjenjivanje perioda diskontinualnog rasta, puštanje u pogon velikih izvora, i perioda kontinualnog rasta, tekuća nadogradnja i rekonstrukcija proizvodnog sistema .
8 Vidaković, S., (2009), Osnovi kriznog menadžmenta, 1. Naučni skup sa međunarodnim učešćem Sinergija 2009, Beograd, str. 202.

9 Krystek, U., Moldenhauer, R., (2007), Handbuch Krisen Und Restrukturierungsmanagement, W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart

Veličina skokova u zonama diskontinualnog rasta, kao i dužina zona kontinualnog rasta zavise od specifičnosti svakog sistema, kako u tehničkom smislu, tako i u smislu politike njegovog razvoja.

Drugi i ne manje čest i važan razlog su promjene kvalitativne prirode koje se i bez direktnog porasta potražnje na tržištu, očituju u neadekvatnoj strukturi sistema i zadovoljstva, koje proizvodi pružaju njihovim konzumentima.

Razvoj i rast proizvodnih sistema u Bosni i Hercegovini se po pravilu nalazi u različitim fazama, odnosno, u velikoj su mjeri rezultat ekonomskih politika entiteta (FBiH i RS) a nepoznavanje njihovih kapacitativnih i prostornih pragova dovodi često do superponiranja i umnožavanja problema korišćenja resursa odnosno odsustva planskog i organizovanog odabiranja i njihovog prevazilaženja akcijama resursnog, ekonomskog, tehničkog ili nekog drugog tipa.

Izvesna je dakle potreba, da se u procesu planiranja pragovima razvoja i rasta proizvodnih kapaciteta i resursne osnove posveti puna pažnja. Njihova analiza podrazumjeva prepoznavanje funkcionalne veze između porasta intenziteta odnosno strukture korišćenja zemljišta i diskretnih proizvodnih kapaciteta koje je potrebno izgraditi, odnosno troškova koje je potrebno podnijeti i superponiranje funkcionalnih veza svih sistema i analizu zbirnih troškova za pojedine alternativne razvojne pravce i kapacitete. Cilj kojem se pri tom teži je među alternativnim rješenjima, utvrditi ona koja maksimalno efektuiraju uložena sredstva i otvaraju najpovoljnije razvojne mogućnosti¹⁰.

Iako tehnika analiziranja pragova ne može u potpunosti garantovati preciznost u donošenja odluka, na osnovu kojih bi se projektovao ekonomski razvoj zemlje, ona

bez daljeg formira osnovu za razumjevanje problema diskontinuiteta u promjeni potencijala tehničkih sistema, ukazuje na granice u razvoju, i omogućava punu svijest o posljedicama alternativnih prostornih rješenja i načina rješavanja kriza.¹¹ Takođe daje instrumentarij za variranje prostorne dispozicije i kapaciteta planiranih sadržaja u traženju optimalnih uzročno-posljedičnih odnosa u međudjelstvu proizvodnih kapaciteta i resursne osnove u zemlji.

U radu na planiranju ekonomskog rasta i razvoja, neophodno je baciti više svjetla i na ove probleme jer poznavanje pragova njihovog rasta i razvoja na makro nivou omogućava predviđanje i uspješnije prevazilaženje kriznih stanja u provođenju ekonomske politike.

ZAKLJUČAK

Ključno pitanje koje se u vezi ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine postavlja, odnosi se na izbor koncepcije; instrumente i intenzitet primjene pojedinih instrumenata antistagflacijske politike. Taj izbor nije samo ekonomske, već u značajnoj mjeri i političke prirode, budući da ekonomsku politiku u našoj zemlji utvrđuju i provode entitetske vlade (FBiH i RS). Pri čemu teorijska konfliktnost između ciljeva antiinflacijske i antirecesijske politike nameće potrebu njihova ponderisanja i međusobne sublimacije, dok aktualna ekonomska i socijalna situacija u zemlji onemogućava prioritetnu realizaciju jednih na račun drugih ciljeva.

S druge strane, u uvjetima niskog stepena iskorištenosti prirodnih resursa i relativno visokih deviznih rezervi zemlje, ekspanzivna - a u slučaju neto povećanja izvoza i neutralna - politika potražnje mogla bi, dati dodatni zamah ekonomskom razvoju.

U situaciji, kakva je u Bosni i Hercegovini, ekonomska politika mora se prvenstveno

---

10 Zenzerović, R., Peruško, T. (2009), Ocjenjivanje pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja u tranzicijskom okruženju – Empirijski nalazi u Republici Hrvatskoj. Ekonomski pregled, Zagreb, Vol.60 No.7-8, str. 348-368.

11 Amer Omanović (2017): Istraživanje važnosti ranog otkrivanja krize i njen uticaj na uspješnost poslovanja poduzeća, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, No. 23.

okrenuti prema određenoj heterodoksnoj koncepciji, uprkos činjenice da koncepcije te vrste nisu u stanju osigurati visoki stepen efikasnosti u ostvarivanju entitetskih ciljeva, a zbog nemogućnosti preciznog doziranja instrumenata ekonomske politike, ni krajnja rezultanta njihova djelovanja nije uvijek predvidiva.

Primarni cilj takve koncepcije ekonomske politike treba biti značajno suzbijanje inflatornih očekivanja, te izvora napajanja inflacije uz istodobno zadržavanje određenog materijalnog i financijskog prostora za prestrukturiranje privrede i stvaranje po toj osnovi preduvjeta za postupnu promjenu tendencije u kretanju proizvodnje.

To zahtjeva visoki stepen komplementarnosti i međusobnog nadopunjavanja svih segmenata entitetskih politika, unutar kojih ključne tačke treba da budu restriktivnost monetarne i fiskalne politike, s posebnim osvrtom na politiku ličnih dohodaka i aktivnu politiku investiranja iz realnih izvora.

Poseban segment, treba biti aktivna politika štednje koja će ublažiti pritisak kupovnih fondova stanovništva na potrošna dobra i u većoj mjeri kanalisati njihova novčana sredstva prema trajnim dobrima i neposrednom proizvodnom angažiranju.

LITERATURA

- [1] Amer Omanović (2017): Istraživanje važnosti ranog otkrivanja krize i njen uticaj na uspješnost poslovanja poduzeća, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, No. 23,
- [2] Bickhoff, N. Et al., (2004), Die Unternehmenskrise als Chance, Springer, Berlin
- [3] Bloom, D. E., Canning, D., Sevilla, J. (2001), Economic growth and the demographic transition, NBER Working Paper 8685, dostupno na: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/apcity/unpan014333pdf>, (pogledano 01.22019).
- [4] Bojana Olgic Draženović, i dr. (2016), Macroeconomic environment and insurance industry development: The case of Visegrad group countries, Ekonomická revue – Central European Review of Economic Issues, 19, str. 63-72
- [5] Krystek, U., Moldenhauer, R., (2007), Handbuch Krisen Und Restrukturierungsmanagement, W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart
- [6] Ljungqvist, L. i Sargent, T. 2004. Recursive Macroeconomic Theory, Second Edition. MIT Press. 10. Pearlman,
- [7] Osmanagić-Bedenik, N. (2007), Kriza kao šansa 2.izdanje, Školska knjiga, Zagreb
- [8] Softić, S. (2011), Simptomi i uzroci krize preduzeća u Bosni i Hercegovini, Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo
- [9] Vidaković, S., (2009), Osnovi kriznog menadžmenta, 1. Naučni skup sa međunarodnim učešćem Sinergija 2009, Beograd, str. 202.
- [10] Zenzerović, R., Peruško, T. (2009), Ocjenjivanje pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja u tranzicijskom okruženju – Empirijski nalazi u Republici Hrvatskoj. Ekonomski pregled, Zagreb, Vol.60 No.7-8, str. 348-368. <http://hrcak.srce.hr/40482>